

EDDIE JAKU

Najšťastnejší človek na zemi

„Život je krásny, ak si ho takým urobíte.
Máte to vo svojich rukách.“

IKAR

EDDIE JAKU

Najšťastnější
človek
na zemi

Preložila Jana Melcerová

IKAR

Eddie Jaku
THE HAPPIEST MAN ON THE EARTH

Copyright © Eddie Jaku 2020
First published in 2020 by Pan Macmillan Australia Pty Ltd

All rights reserved.

Translation © 2021 by Jana Melcerová
Jacket design © 2021 by Barbara Baloghová
Slovak edition © 2021 by IKAR, a.s.

ISBN 978-80-551-7777-9

Budúciim generáciám

Nekráčaj za mnou, možno nie som ten,
čo vedie druhých.
Nekráčaj predou mnou, možno nepôjdem za tebou.
Kráčaj len vedľa mňa a buď mojím priateľom.

anonymný autor

PROLÓG

Drahí noví priatelia,

som na svete už sto rokov a viem, čo znamená hladieť zlu do tváre. Videl som to najhoršie v ľudskom pokolení, hrôzy v táboroch smrti, čelil som snahám nacistov pripraviť o život mňa aj celý židovský národ.

Teraz sa však považujem za najšťastnejšieho človeka na zemi.

Za všetky tie roky som sa naučil, že život môže byť krásny, ak si ho taký urobíme.

Rozpoviem vám svoj príbeh. V niečom je smutný a sú v ňom veľká temnota i zármutok. Napokon je to však šťastný príbeh, pretože šťastie je niečo, čo si môžeme zvoliť. Je to v našich rukách.

Ukážem vám ako.

1. KAPITOLA

**Existuje veľa vzácnejších vecí,
ako sú peniaze**

NARODIL SOM SA V ROKU 1920 V MESTE Lipsko, ktoré sa nachádza vo východnom Nemecku. Do vienka som dostal meno Abraham Salomon Jakubowicz, ale priatelia ma volali krátko Adi, čo sa v angličtine vyslovuje ako Eddie.

Boli sme veľká a milujúca rodina. Môj otec Isidore mal štyroch bratov a tri sestry a mama Lina pochádzala z trinástich detí. Predstavte si tú silu mojej starej mamy, ktorá vychovala toľko detí. V prvej svetovej vojne prišla o syna. Ako Žid obetoval život pre Nemecko. Stratila aj manžela, môjho starého otca, vojenského kaplána, ktorý sa z vojny nevrátil.

Otec bol maximálne hrdý nemecký občan a poľský imigrant, ktorý sa usadil v Nemecku. Prvý raz odišiel z Poľska ako strojársky učeň so zameraním na presnú mechaniku výrobcu písacích strojov Remington. Hovoril dobre po nemecky, a tak sa úspešne dostal do Ameriky, kde pracoval na nemeckej obchodnej lodi.

Vynikal vo svojom povolání, ale chýbala mu rodina a rozhodol sa odcestovať inou nemeckou obchodnou loďou nazad do Európy. Po príchode domov sa ocitol rovno v prvej svetovej vojne. Cestoval s poľským pasom, a tak ho Nemci internovali ako ilegálneho prisťahovalca. Nemecká vláda však uznala, že je kvalifikovaný mechanik, a pozbavila ho internácie, aby mohol pracovať v Lipsku v továrni na výrobu ťažkých pechotných zbraní. V tom období sa zaľúbil do mojej mamy Liny a do Nemecka, kde po vojne ostal žiť. Otvoril si továreň v Lipsku, oženil sa s mamou a čoskoro som sa narodil ja. Po dvoch rokoch sme privítali na svete moju malú sestru Johannu. Volali sme ju jednoducho Henni.

Otcovým patriotizmom a hrdosťou na Nemecko nemohlo nič otriasť. Považovali sme sa predovšetkým za Nemcov, potom za Nemcov a až nakoniec za Židov. Náboženstvo nám nepripadalo také dôležité, ako byť občanmi nášho Lipska. Ctíli sme tradície a dodržiavali sviatky, ale naša lojalita a láska patrili Nemecku. Bol som hrdý, že pochádzam z Lipska, ktoré bolo v tom období už osemsto rokov centrom umenia a kultúry. Malo jeden z najstarších symfonických orchestrov na svete. Toto mesto inšpirovalo Johanna Sebastiana Bacha, Kláru Schumannovú, Felixa Mendelssohna-Bartholdyho, spisovateľov, básnikov a filozofov, ako boli Goethe, Leibnitz a Nietzsche, ale aj mnohých iných.

Židia boli po stáročia súčasťou štruktúry Lipska. Od stredoveku bol trhovým dňom piatok a nie sobota, aby sa na ňom mohli zúčastňovať aj židovskí obchodníci, keďže my v sobotu, židovský sabat, nesmieme pracovať. Prominentní židovskí občania a filantropi prispievali k verejnému blahu aj židovskej komunite a dohliadali na stavbu niektorých najkrajších európskych synagóg. Harmónia bola súčasťou bytia. Aj pre dieťa to predstavovalo veľmi dobrý život. Zoologickú záhradu sme mali len päť minút chôdze od domu. Vo svete sa preslávila chovom väčšieho počtu levov v zajatí, než mali kdekoľvek na svete. Viete si predstaviť, aké to bolo pre malého chlapca vzrušujúce? Dva razy ročne sa konali predajné veľtrhy, na ktoré ma brával otec. Presne tie, pre ktoré sa z Lipska stalo jedno z najkultivovanejších a najbohatších európskych veľkomiest. Vďaka svojej polohe a významu obchodného mesta sa Lipsko začalo spájať so šírením nových technológií a myšlienok. V roku 1409 v ňom založili druhú najstaršiu nemeckú univerzitu. Prvý novinový denník na svete začal vychádzať v Lipsku v roku 1650. Bolo to mesto kníh, hudby a opery. Ako chlapec som naozaj žil s predstavou, že som súčasťou najosvietenejšej, najkultúrnejšej a najsofistikovanejšej – určite najvzdelanejšej – spoločnosti na svete. Ako veľmi som sa mýlil.

Hoci som nebol príliš nábožensky založený, pravidelne sme chodievali do synagógy. Zachovali sme si

kóšer kuchyňu a stravu kvôli mame, ktorá chcela robiť veci tradičným spôsobom, aby potešila svoju mamu. Stará mama bývala s nami a bola veľmi nábožná. Každý piatok sme sa stretávali pri *šábesevej* (sabatovej) večeri, pomodlili sme sa a jedli sme tradičné pokrmy, ktoré stará mama pripravila s láskou a varila ich na obrovských kachliach. Kúrili sme v nich drevom a zároveň vyhrievali dom, ktorým sa niesol dômyselný potrubný systém, aby sme zbytočne nemrhali teplom. Potrubie súčasne bezpečne odvádzalo dym. Keď sme sa premrznutí vrátili domov, posadali sme si na vankúše ku kachliam, aby sme sa zohriali. Mal som sučku, malé šteňa jazvečika. Volali sme ju Lulu. Počas chladných nocí sa mi chúlila v lone. S láskou som uchovával spomienky na tie noci.

Otec tvrdo pracoval, aby nás zaopatril. Viedli sme pohodlný život, no dával si pozor, aby sme chápali, že naša existencia zďaleka nie je iba o materiálnych veciach. Každý piatok večer upiekla mama tri alebo štyri bochníky *chaly*, mimoriadne lahodného slávnostného chleba z vajec a múky, ktorý sme jedávali pri špeciálnych príležitostiach. Šesťročný som sa opýtal otca, prečo pečieme toľko chaly, keď sme v rodine iba štyria. Vysvetlil mi, že zvyšné bochníky vezmeme do synagógy a darujeme Židom v núdzi. Otec miloval svoju rodinu a kamarátov. Vždy priviedol domov priateľov, aby sa s nami navečerali, ale mama rázne zasiahla a povedala,

že si naraz môže pozvať len piatich, lebo viacerí by sme sa už pri stole tiesnili.

„Ak máš dosť šťastia a pekný dom, môžeš si dovoliť pomáhať tým, ktorí to blaho nepoznajú,“ vravieval mi. „O tomto je život, aby si sa oň podelil.“ Otec mi hovorieval, že dávať je väčšia radosť ako brať a že tie najdôležitejšie veci v živote – priatelia, rodina a dobro – sú oveľa drahocennejšie než peniaze. Človek je hoden viac ako jeho bankový účet. Vtedy som si myslel, že je blázon, ale dnes, po tom všetkom, čoho som bol v živote svedkom, viem, že mal pravdu.

Nad šťastným obrazom našej rodiny sa však vznášal mrak. Nemecko malo problém. Poslednú vojnu sme prehrali a hospodárstvo bolo zruinované. Víťazné spojenecké mocnosti požadovali v reparáciách viac peňazí, než mohlo Nemecko niekedy splatiť, a šesťdesiatosem miliónov ľudí žilo v utrpení. V krajine panoval nedostatok jedla i kuriva a rozmáhala sa bieda, čo veľmi hrdí Nemci intenzívne prežívali. Hoci sme boli finančne dobre zabezpečená rodina a patrili sme do strednej triedy, mnohé nevyhnutné veci sa nedali kúpiť ani za hotovosť. Mama chodila dlhé kilometre na trh a za vajcia, mlieko, maslo či chlieb vymieňala kabelky a šatstvo, ktoré si nahonobila v lepších časoch. Na moje trináste narodeniny sa ma otec opýtal, čo chcem, a ja som si zažiadal ananás, šesť vajec a bochník bieleho chleba, ktorý sa nedal ľahko zohnať, lebo Nemci dá-

vali prednosť najmä ražnému chlebu. Nevedel som si predstaviť nič úchvatnejšie ako šesť vajec a ananás som dovtedy nevidel. Otec ho nejako zaobstaral. Netuším ako, ale taký bol môj otec. Robieval veci, ktoré sa zdali nemožné, len aby mi vyčaroval na tvári úsmev. Bol som nesmierne nadšený, takže som naraz zhltol všetkých šesť vajec a celý ananás. Nikdy predtým som nezjedol toľko ťažkého jedla. Mama ma varovala, aby som jedol pomaly, ale myslíte si, že som ju počúvol? Nie!

Neúnosná inflácia nedovoľovala ľuďom zásobiť sa trvanlivými potravinami či plánovať budúcnosť. Otec chodieval domov s malou príručnou taškou plnou peňazí, ktoré by do rána stratili akúkoľvek hodnotu. Posielal ma do obchodu so slovami: „Kúp, čo môžeš! Ak budú mať šesť pecňov chleba, zober všetky! Zajtra nebudeme mať nič!“ Aj ľudia, ktorí mali šťastie, prežívali len ťažko a Nemci sa cítili ponížení a nahnevaní. Obyvatelia si začínali zúfať a pristupovať na akékoľvek riešenie. Nacistická strana a Hitler ho Nemcom sľúbili. Poskytli im nepriateľa.

Hitler sa v roku 1933 dostal k moci a priniesol so sebou vlnu antisemitizmu. Bol to môj trinásty rok života a podľa našej tradície som sa mal zúčastniť na starobyloom náboženskom obrade *barmicva*, aby som oslávil svoje uvedenie medzi dospelých mužov. *Barmicva* znamená „syn prikázania“ a po obrade zvyčajne nasleduje nádherná slávnosť s lahodným jedlom a tancom. V iných

časoch by sa konala v majestátnej lipskej synagóge, ale po tom, ako sa vlády ujali nacisti, obrad v tomto chráme nepovoľovali. Namiesto lipskej synagógy som mal barmicvu v malej synagóge tristo metrov dolu ulicou. Rabín, ktorý spravoval našu *šul* (ďalšie pomenovanie synagógy, doslovne dom kníh), bol veľmi bystrý. Prenajal byt pod synagógou Nežidovi, ktorý mal syna v SS. Tento syn nežidovského pôvodu sa po antisemitských útokoch vždy postaral, aby hliadka strážila byt aj *šul* nad ním. Keby chceli zničiť *šul*, museli by zdevastovať aj domov tohto muža.

Usporiadali sme náboženský obrad so zapálením sviečok a s modlitbami pre našu rodinu a pre tých, ktorí už neboli medzi nami. Po obrade ma podľa židovskej tradície pokladali za muža zodpovedného za vlastné skutky. Začal som uvažovať o svojej budúcnosti.

Ako malý chlapec som chcel byť lekár, ale v tomto povolaní sa neskrýval môj talent. V Nemecku jestvovali centrá, kam posielali študentov, aby prostredníctvom celého radu pamäťových testov a skúšok manuálnej zručnosti odhalili, na čo majú vlohy. Na základe nich zistili, že moje nadanie je optického a matematického druhu, že mám vynikajúci zrak a koordináciu rúk aj očí. Bol by zo mňa dobrý technik na presnú mechaniku, a tak som sa rozhodol pre toto štúdium.

Navštevoval som veľmi dobrú školu v krásnej budove. Volala sa Volkshule 32. Nachádzala sa kilometer

od nášho domu a pešo mi cesta trvala asi pätnásť minút. Až kým neprišla zima. Lipsko je veľmi studené mesto a osem mesiacov v roku bývala rieka úplne zamrznutá. Na korčuliach som sa dostal po nej do školy za päť minút.

V roku 1933 som postúpil na strednú školu a začal som navštevovať Leibniz Gymnasium. Keby sa dejiny odvíjali inak, študoval by som tam až do osemnástich rokov, ale nemalo to tak byť.

Jedného dňa ma po príchode do školy informovali, že už do nej nesmiem chodiť – vykoplí ma, lebo som Žid. Pre môjho nezlomného otca s vplyvnými konexiami v Lipsku to bolo neprijateľné a čoskoro vymyslel nový plán môjho vzdelávania.

„Netráp sa,“ upokojoval ma. „Budeš pokračovať v štúdiu, postarám sa o to.“

Zaozobstaral mi falošné doklady a s pomocou rodinného priateľa ma zapísali na strednú strojnú školu Jeter und Shearer v Tuttlingene, ďaleko na juh od Lipska. V tých časoch to bolo centrum strojárkej technológie, ktoré zásobovalo celý svet presnou mechanikou. Vyrábali sa v ňom všetky druhy úžasných zariadení, zložitých lekárskeho nástrojov a priemyselných strojových mechanizmov. Pamätám sa na stroj, do ktorého na jednom konci dopravníka vošlo kurča a na druhom konci sa zjavilo ošklbané, umyté a zabalené. Bolo to neuveriteľné! Mal som sa učiť, ako sa vyrábajú takéto zariadenia, a získať

najlepšie možné strojárské vzdelanie na svete. Aby ma však do školy prijali, potreboval som zložiť rad skúšok a bol som taký nervózny, že som musel byť v strehu a utrieť si pot z čela, skôr ako mi kvapol na papier a zničil test. Prenasledovali ma obavy, že otca sklamem.

Zapísali ma pod falošným menom Walter Schleif ako nežidovskú nemeckú sirotu, ktorá sa nemusela obávať vymenovania Hitlera za ríšskeho kancelára. Walter Schleif bola identita skutočného nemeckého chlapca, ktorý zmizol. Jeho rodina veľmi pravdepodobne potichu odišla z Nemecka, keď sa nacisti začali rozpínať. Otec získal jeho preukazy totožnosti a dokázal ich pozmeniť na dostatočne presvedčivé falzifikáty, aby oklamali vládu. V tých časoch na nich boli drobné fotografie zapustené do papiera viditeľného len pod špeciálnym infračerveným svetlom. Falzifikát bolo treba vyhotoviť veľmi kvalitne, ale otec mal vďaka svojej práci s písacími strojmi prístup k tým správnym pomôckam i odborné znalosti.

S novými dokladmi som teda mohol začať nový život a udomáčniť sa v škole, v ktorej som sa pustil do výučby strojárstva. Škola sa nachádzala deväť hodín vlakom od Lipska. Musel som sa starať o seba, o svoje oblečenie aj vzdelávanie a za každú cenu som mal zachovať v tajnosti svoj skutočný pôvod. Každý deň som chodil do školy a prespával v neďalekom sirotinci v spoločnej spálni s oveľa staršími chlapcami. Za prá-

cu učňa som dostával nevelké štipendium, ktoré som míňal na oblečenie a iné nevyhnutné veci.

Život Waltera Schleifa bol osamelý. Nikomu som nesmel povedať, kto vlastne som, nikomu som sa nemohol zdôveriť. Keby som to urobil, znamenalo by to odhalenie mojej židovskej identity a vystavil by som sa nebezpečenstvu. Musel som si dávať veľký pozor na toaletách a v spreche, kde by si mohol iný chlapec všimnúť, že som obrezaný. To by bol môj koniec.

S domovom som udržiaval len málo kontaktov. Písanie listov nebolo bezpečné, a keď som chcel telefonovať, musel som zísť do suterénu obchodného domu. Šiel som tam dlho a komplikovane, aby som mal istotu, že ma nikto nesleduje. Príležitostí porozprávať sa s rodinou bolo tak málo, že mi to zlomilo srdce. Nedo-
kážem opísať bolesť mladého muža ďaleko od rodiny. Bola to jediná možnosť, ako si zabezpečiť vzdelanie a budúcnosť, ktorú chcel pre mňa otec. Naozaj bolo ťažké žiť bez blízkych, ale keby som ich sklamal, pre-
žíval by som to ešte horšie.

Zdôveril som sa otcovi, ako osamelo sa bez nich cí-
tim, a on ma nabádal, aby som bol silný.

„Eddie, viem, že je to pre teba veľmi zložitú, ale jed-
ného dňa mi poďakuješ,“ hovorieval mi. Neskôr som
sa dozvedel, že hoci bol voči mne prísny, keď zavesil,
rozplakal sa ako malý chlapec. Tváril sa statočne, aby
mi pomohol čeliť situácii.

Mal pravdu. Bez toho, čo som sa naučil, by som neprežil to, čo ma čakalo.

Prešlo päť rokov húževnatej práce a osamelosti.

Neviem, či dokážem vysvetliť, aké je, keď musí človek predstierať, že je niekto iný od trinásť a pol roka do osemnástich. Tajomstvo, ktoré zachováva taký dlhý čas, si nesie ako ťaživé bremeno. Neprešla jediná chvíľa, aby mi nechýbala rodina, no chápal som, že štúdium je dôležité, a pokračoval som v ňom. Dlhá clivota za blízkymi znamenala nesmiernu obeť, ale vzdelaním som získal veľmi veľa.

V posledných učňovských rokoch som pracoval v spoločnosti, ktorá vyrábala naozaj mimoriadne presné röntgenové zariadenia. Okrem technickej a teoretickej stránky svojho vzdelania som mal demonštrovať i to, že viem usilovne a spôsobilosť pracovať v novej profesii. Celý deň som robil a v noci som chodil do školy. Iba v stredu som sa mohol venovať výhradne učeniu.

Štúdium, čo som absolvoval, som aj napriek osamelosti miloval. Učitelia, ktorí ma viedli, patrili medzi najväčšie mozgy na svete a podľa všetkého dokázali vyrobiť čokoľvek od najmenších ozubených prevodov až po obrovské stroje špičkovej technológie. Všetko mi pripadalo zázračné. Nemecko stálo na čele technologickej a priemyselnej revolúcie, ktorá sľubovala skva-

litnenie života miliónov ľudí, a ja som sa nachádzal na samom čele.

V roku 1938 som hneď po dovŕšení osemnástich rokov vykonal záverečné skúšky. V škole ma menovali najlepším učňom roka a pozvali ma, aby som vstúpil do zväzu. Nemecké odbory boli v tom období iné ako v modernej spoločnosti. Menej súviseli s vyjednávaním pracovných podmienok či výšky zárobku a viac s tým, čo pracovník dokázal vo svojej profesii. V tých časoch ho pozvali, aby vstúpil do odborov, ak bol naozaj dobrý vo svojej špecializácii, špička vo svojom remesle. Bolo to miesto pre najlepších profesionálov, aby sa zhromaždili a spolupracovali s cieľom posúvať vedu a priemysel dopredu. Popri samotnej pracovnej prestíži v odboroch neboli vôbec dôležité otázky, ako sú príslušnosť k triede či náboženské vyznanie. Vnímal som ako veľkú poctu, že ma prijali v takom mladom veku.

Na slávnosti ma vyzvali, aby som predstúpil pred všetkých a prijal pochvalu od majstra zväzu presného strojárstva, ktorý mal na sebe tradičný modrý talár s prepracovaným čipkovým golierom.

„Dnes prijímame učňa Waltera Schleifa do jedného z najlepších zväzov v Nemecku,“ vyhlásil majster. Vyhrkli mi slzy.

Majster sa ma snažil upokojiť. „Čo je s vami? Toto je jeden z vašich najkrajších dní. Mali by ste byť hrdý!“

Nedal som sa utešiť. Bolo mi neuveriteľne smutno,